

27 ноември

**Св. преподобни Теодосий
Търновски**

**Житие написано от патриарх
Калист Константинополски**

Преподобният Теодосий се роди от благочестиви и благородни родители българи, както се предполага - в град Търново, който тогава беше столица на българите. Понеже още в младостта си проявяваше изрядно благочестие и живот по Бога, както ми казаха знаещите това, и имаше за свой град и отечество горния Йерусалим, а за свои братя и сродници - небесните сили, той се скри от своите плътски родители и сродници, за да не знае за него никой и любовта към родителите да не му попречи на любовта към Бога. И както птиченцето напуска гнездото и си играе да лети по въздуха след като му пораснат крилцата, така и този Божий човек, като излезе из светското си гнездо, предпочете уединението, поста и за много малко време се яви като горяща свещ на умното делание и внимателното трезвение, подражаваше на безплътните и

принасяше на Бога чиста молитва. Послуша гласа на Спасителя, Който казва: "Който иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва", затова излезе от своето родно място, стигна в град Бдин (Видин) и влезе в манастира "Арчар", където имаше храм "Свети Николай Мирликийски". Игуменът Йов, добродетелен човек, предвидя, че той ще бъде избран съсъд на Бога, затова го прие с готовност и го пострига в монашество. Като влезе в монашеския живот, Теодосий беше много прилежен в послушанието и смирението, имайки предвид думите на Синайския игумен Йоан Лествичник: "От послушанието се ражда смирение, а от смирението - безстрастие, което се именува царица на добродетелите". Бидейки истински изпълнител на божествените заповеди, вършеше доблестно всички служби, като мислеше, че служи на Бога, а не на човеци. Не прекъсваше поста и въздържанието, а пребъдваше усърдно в тях и беше по думите на божествения Давид като дърво, посадено край водни извори. Затова преподобният Йов го постави за началник над всяка манастирска нужда.

След като прекара там доста време и добре свикна с постническия живот, след като изпрати своя отец Йов при Господа, приличайки

на трудолюбива пчела, която обикаля различни цветя и събира сладък мед, той остави споменатата обител, пристигна в град Търново и се засели в много известния манастир "Пресвета Богородица", който обикновено се нарича дори до днес с името "Света Гора". Но малко време прекара в него; защото очакваше да намери там нещо повече, като умния търговец в Евангелието, който иска да получи многоценния бисер. И отиде на някакво място, наричано Червен, и в тамошния манастир всячески търсеше човека, който да може да го напъти в духовния живот не само със своята добродетел, но и с личното си благочестие, с непоколебимата си вяра и спазване на божествените правила. Но понеже малко бяха тогава в България творците на добродетел, скоро и оттам напусна, пристигна в Сливенската планина и се посели в манастира "Св. Богородица", наречен "Епикернев", защото храмът му бил съграден от някой си Епикерн. И остана там много време. Но до него дойде слухът, че един монах Григорий, по прякор Синаит, е дошъл на някакво пустинно място между Византия и България, което се нарича Парория (Пригранично) и е откъснато от всякакви връзки със света, където поставил килии, положил начало на добродетелен живот и пребъдвал в

молитва към Бога и получавал от Него изобилни озарения. Този именно земен ангел и небесен човек немалко години прекарал на Света Гора Атонска и там мнозина научил на правилния подвиг и видение, бидейки самият той богат с добродетелно безмълвие (исихия) и ангелоподобно житие. Но понеже агаряните прегазили цялата гръцка земя и опустошили всички места, и той излезе от божествената Атонска Гора, тъй като не можеше да живее там поради честите варварски нападения, и дойде в горепоменатото място. И се разнесе навсякъде слухът за неговото изрядно житие. Както магнитът привлича към себе си желязото, така и добрият слух за него улавяше добрите човеци. Множество човеци се събраха при него да чуят божественото му учителство. Слухът за него улови и този чуден Теодосий. С усърдие дойде в тамошната пустиня, намери чудния мъж и се изпълни с неизразима духовна радост. А божественият Григорий, щом го видя, веднага го прие, защото му беше открита живеещата в него божествена благодат. Отсега нататък той денонощно беше наставляван на чистата вяра и божествените заповеди, които са в състояние да възвисят човека до Божия образ и до мярата на възрастта на Христовата пълнота. Така той вървеше подир своя учител и се насищаше с

духовно питие, както телето бозае от своята майка. А великият Григорий, като видя неговата божествена ревност за живот по Бога, нищо не криеше пред него от подвига и съзерцанието, против които демоните воюват от дясна и лява страна.

Но понеже това място Парория беше пълно с разбойници, които смуцаваха безмълвието на монасите със своите нападения, великият Синаит изпрати Теодосий при цар Иван Александър, който тогава държеше българския скиптър, човек благочестив и разумен, както рядко някой е между царете, за да му направи известно всичко това, та дано се смили да съгради крепост на светата обител за спокойствие на духовния отец и неговите сподвижници. Царят, като чу всичко от Теодосий, когото повече от другите познаваше от начало и понеже много обичаше изрядните монаси, веднага удовлетвори прощението му: изпрати имения и добитък и всичко друго потребно за крепостна кула с радостна душа и богата ръка. Така се създаде кулата на светата обител и църквата, а монасите получиха безмълвие и тишина, както и се освободиха от разбойническите нападения. А Теодосий продължаваше да бъде прилежен в непрестанното псалмопение, като ставаше в

полунощ да отправя към Господа своите молитви според божествения Давид. Като го наблюдаваше великият отец да расте в добродетелта и да се издига постепенно в сърцето си нагоре, само на него единствен от всички братя заповяда да се усамоти в килията си, за да го подложат на изпитания демоните, които по този начин имат обичай да се борят с подвижниците. Като се облече Теодосий в молитвите на своя отец като в броня и шлем и кораво всеоръжие, изпълняваше заповяданото послушание със светло произволение. Срещна много опълчения и съпротивления от враговете на човешкото спасение, различни мечтания и чужди гласове, но смелият борец не само че не се уплаши, ами и за малко време не можаха да го откъснат от паметта Божия; той си пееше и казваше: "Окръжаваш ме с радост на избавление" и пак: "Господ е Пастир мой и от нищо не ще се нуждая". Но пак се яви належаща нужда и братята бяха отвсякъде стеснявани, та преподобният Григорий отново изпрати Теодосий при поменатия цар, защото никой друг не можеше да изпълни такава задача поради старото му познанство с царя и искрената любов на царя към него. А той като получи повелята на своя отец, отиде при царя, получи просимото и

искаше да се върне назад. Тогава някой си благороден мъж от бележитите и славните в столицата, на име Роман, който отдавна имаше голяма любов към блажения Теодосий и беше крайно привързан към него със сърдечна близост, беше облечен в монашески образ, но съвсем нямаше наставник по Божия път и много скърбеше в себе си. Като узна, че Теодосий е пристигнал, дойде при него, падна в нозете му и като му припомняше отдавнашната си обич, рече: "Ако ме оставиш без твоего внимание, ще чуеш, че или съм се заклал, или съм се хвърлил от високите стръмнини. Защото както елен желае водни извори, така моята душа желае да се наслаждава на твоите молитви и винаги с тебе да се въдворява!" Теодосий склони на неговите молби, взе го със себе си и го доведе при блажения старец. Старецът пък се подчиняваше на заповедта да не изгонва идващия, затова с усърдие го прие и го причисли към братята. А той покорно служеше, изпълняваше заповедите и доста време прекара там. Случи се друга някаква нужда и старецът изпрати Роман по манастирска служба. В това време за блажения Григорий като човек настъпи пределът на всяко човешко естество и дойде му вече времето да замине при Господа. И го погребяха с ридание и много сълзи.

Като останаха без пастир, монасите на оная обител канеха Теодосий да им стане предстоятел, понеже подражаваше на житието на покойния старец и беше причина за сигурността на тяхното съществуване. Той обаче нито за момент не се покори и не пожела да приеме върху си такова началство. Затова, като почака малко време подир смъртта на божествения отец, замина за Сливенската планина – едно, за да посети тамошните братя, и друго – заради поменатия Роман, когото взе оттам и се отправи към Светата Атонска Гора, понеже пожела да види тамошните подвижници на монашеското житие. Събра като трудолюбива пчела всичко, което можа да чуе за подвига и видението, поради духовната си чистота привлече Светия Дух в себе си, но понеже не можеше да остане там поради варварските нападения, изпрати Роман назад, а самият той отиде в град Солун. Обиколи там добродетелните мъже, сподоби се с тяхното благословение; оттам пожела да отиде в Бер, та и там да се наслади на вида и беседите на отците. Там имаше скит "Нови Антоний" с много постници, които един друг се надпреварваха в добродетели и водеха равноангелско житие. Като се наслади достатъчно на техните молитви и разсъждения, замина с кораб за Цариград. И там прекара

малко време, докато се поклони на светините с голямо благоговение, и се завърна в Парорската обител, едно - да посети братята, друго - да се поклони пред ковчега на великия отец. И пак отиде в Сливен, откъдето взе Роман и замина в Емонската планина до Несебър на Черно море. Докато бяха там, не преставаха да умоляват Божественото милосърдие и да прибавят трудове към трудовете си и пост към поста си. Според думите на божествения Павел те забравяха що е зад тях и се стремяха към това, що е пред тях, и като едноравен впряг тичаха по божествения път. Но понеже и там не ги остави спокойно да безмълстват ненавистникът на доброто, дяволът, ами и срещу това безмълвно място вдигна разбойници, те пак се уподобиха на пчели, които не намирайки мед близо около своето пребивалище, за да пълнят със сладка роса своите шестоъгълни домове, отиват надалеч да търсят по-доброто. Внимателно потърсиха място, където не би имало страх и никой разбойник не влиза, което има царска охрана и от което злите хора се боят и дойдоха до Кефаларево, което отстои на малко разстояние от столичния град Търново, и решиха там да се поселят. Затова дойдоха при царя и му съобщиха това. А благочестивият цар Иван Александър реши да стане според тяхната

молба и заповяда на това място да им се построят килии, защото питаеше отдавнашна и голяма любов към Теодосий и желаше често да се наслаждава от неговите поучения. Като отидоха там и видяха, че мястото отговаря на техния нрав, се изпълниха с неизказана радост. А да се говори за техните постнически трудове и всенощни бдения, е излишно. След като прекараха там три години време, Теодосий във видение вижда цялата планина пълна с различни цветя и чудни дървета, отрупани с всякакви плодове, а един светъл мъж стои и му заповядва да не се лени, а да бере плодовете! Като дойде на себе си, той разбра духом, че тази пустинна гора ще се напълни с монаси, които ще принасят много добродетелни плодове. Това именно скоро се осъществи на дело, защото дори до петдесет монаси се събраха от разни места, пустинната гора превърнаха в град, като сладкогласни лястовици навсякъде наоколо направиха гнездата си и отправяха денонощни славословия към Бога. Като съобщим житието на един от тях, ще стане известно постничеството на всички. Имаше при тях един мъж с чудно житие, на име Дионисий, сподобен със сана на свещенството, но поради благоговение отказал се да служи на светия олтар. Той подражаваше на

нестяжанието на пророк Илия и на Йоан Кръстител и беше облечен само с един кожух. С глад и жажда, всенощни бдения и поклони дотолкова беше изтънил тялото си, че едва можеха да се познаят чертите на лицето му. Печален на вид, той работеше с ръцете си и никога не ядеше хляб даром. Дълбок в разума, добре познаваше Божественото Писание на двата езика - гръцки и славянски, а имаше и дар да превежда от гръцки на славянски. Преведе много книги и с това украси Църквата. Живя до четиридесет и няколко години, без да послаби монашеския си канон и предаде на Бога душата си в тежка болест. Но невъзможно е да премълчим и за Евтимий, който произлизаше от болярски род, а после бе сподобен и с патриаршески сан в Търново. Като се отказа от всичко на този свят, той дойде в Кефаларската обител и тук под ръководството на преподобни Теодосий постигна победа над врага на човешкото спасение. Послушанието му беше несмутимо и молитвеното му стоене беше всенощно, а самото му дишане беше пение на Господа. На постеля ребрата си не положи, стомаха си мъдро укроти като никой друг, възлюби безмълвната пустиня повече, отколкото светските хора са възлюбили градските тържища. Затова разсъдителният Теодосий,

като виждаше да преуспява в подвига и философията, постави го за свой помощник, предаде му всички веществени и духовни грижи за светата обител, а сам се отдели на малко разстояние в дълбоката гора за крайно безмълвие. Веднъж дойде Евтимий при него в уговорената вечер и даде знак отдалеч за своето присъствие, но не чу неговият отец да го вика. И много пъти удари в клепалцето, обаче отговор не получи. Тогава се спусна бързо към килията на стареца си и надникна през прозорчето: вижда духоносния Теодосий прав и вдигнал нагоре преподобните си ръце, целия като огнен от главата до нозете. Обвзет от страх и ужас, той веднага се върна и с клепалото свика братята на утринно богослужение. На другата нощ пак дойде и намери великия отец да седи пред вратата на килията си и да риде. Той падна пред нозете му и също с ридание го попита за причината на неговите сълзи. Преподобният му отговори, че агаряните ще поробят нашата страна и че тази превъждедена горска пустиня ще запустее. И рече: "А ти, чедо, бъди мъжествен и да крепне сърцето ти, защото ще се сподобиш с вериги и апостолско гонение!" И това Бог устрои по Своята мъдрост, та блаженият да прояви своята благодарувана святост не само с добродетелта си, но и с пророческия си дар. А

свещеният Евтимий предузна волята на Господа - да не бяга от званието, което по-късно ще го прати като втори Мойсей да бъде предстоятел на своя народ. Бих желал да спомена подвизите и на други постници, но за да не излезе словото ми много дълго, казаното е достатъчно за ония, които имат ум и които търсят душевна полза. По едно време дойде от Цариград в Търново един монах, по име Теодорит, лекар по професия, който се залови да работи своето изкуство, но започна да сее и плевелите на Акиндиновото и Варлаамово нечестие. И не само това, но и с разни врачувания мамеше простия народ, а най-вече бележитите и славните в столицата. И злото толкова много напредна, щото той откъсна немалка част от града към такава гибелна пропаст: учеше ги да се покланят на един дъб и от него да получават изцеление на болестите си. И мнозина там принасяха в жертва овци и агнета, като вярваха на такава заблуда. Стана голяма разпра и шум всред народа, та сгигна и до божествения Теодосий, който бързо отиде да оплеви злото, утвърди църковното предание и научи да се покланят само на Единия Бог в три лица. Подхлъзнатите в тази заблуда изправи, а окаяния прелъстител и съблазнител докрай посрами и прогони, завърна се в килията си и

продължи своето обично безмълвие (исихия). Като чу това царят, любовта му към блажения порасна още повече, поради което заповяда да се построи кула и църква в неговата обител, за да се извършват там постоянно божествени служби.

После дойдоха от Атонската Света Гора в Търново някакви двама монаси – единият Лазар, а другият Кирил, с прякор Босота, които съборът на атонските свети отци беше изгонил заради тяхната месалианска, богомилска, адамитска и иконоборна ерес. И като дойдоха тука - не можаха дълго да крият своята заблуда. Лазар започна да юродства (да се прави на луд) и обикаляше целия град съвсем гол, като носеше на срамните си членове кратуна, с която уж да се прикрива. Странно и грозно зрелище беше то за зрителите и обида за детеродните членове, които Бог е дал, за да се раждат деца. А Кирил Босота започна постепенно да изявява своята нечестива ерес: ту хулеше светите икони, ту тъпчеше светинята и животворящия кръст, освен това ядеше и пиеше по домовете, учеше, че сънните мечтания са боговидения, а мъжете и жените учеше да отстъпват от законния си брак, и много други такива скверноти и хули. А си намери и ученик, подобен на неговото злонравие, поп Стефан, който с нищо не

отстъпваше от неговото зло беснувание и беше строг пазител на неговата скверна ерес. След като това се разпространи много и злото стана известно на всички, тогавашният патриарх беше в недоумение. Затова повика божествения Теодосий, направи му достойние всичко това и се съвещаваха дали да бъде свикан събор, за да се разследва злото. Известиха и царя за това, та и той се съгласи да има събор. И ето, седна царят с патриарха, целия църковен причт и правителството, дойдоха и скверните сеячи на скверната ерес. На божествения Теодосий бе възложено да им задава въпроси и да отговаря. Блаженият ги попита: "Какво е това ново и нецърковно учение, което чуваме да учите и говорите?" Те отговориха: "Не е ново откритие, както ти казваш, нито е нецърковно, а са Господни думи и апостолски заповеди. Нали Господ казва: "Трудете се не за храна тленна, а за храна, която пребъдва за живот вечен", и още: "Блажени бедните духом". Понеже следваме тези заповеди, затова сме прегърнали бедността, непрестанно се молим, не въставаме против естеството и други такива. И именно нас, бедните духом, Бог облажава. Затова и обикаляме целия свят, като пазим словото на живота".

Премъдрият Теодосий на това отговори: "Господ

не е казал това за тленен хляб и храна, ами за Своите Божествени заповеди, а на нас е заповядал всеки час да се молим и да просим от Него насъщния си хляб. Подобно нещо и апостолът говори: "Тия мои ръце послужиха на мене и на ония, които бяха с мене", а не да ходите по градове и села да пиянствате и преяждате, да се наричате свещеници и дякони и да учителствате без срам, като нямате от епископа ръкоположение и заповед за учителство. Кой ви е заповядал да учите народа да отстъпва от законния брак, да не работи с ръцете си и да отрязва детеродните си членове? Кой ви научи – кой пророк, кой апостол, коя евангелска книга - сънните мечтания да ги имате за божествени видения, когато Божественото Писание наставлява: "...Който прегръща сянка, или тича подир вятъра, такъв е и тоя, който вярва в сънища"? А за законните бракове апостолът е узаконил: "Бракът е нещо честно... и брачното легло – чисто, а блудниците и прелюбодейците ще съди Бог". Господ е рекъл: "Коего Бог е съчетал, човек да не разлъчва", и дошъл на брака в Кана Галилейска, благословил го и превърнал водата във вино! Вие сте не бедни духом, а жилища на нечисти духове, които имате за свои учители и господари. Кой демон ви пришепна да давате простор на

естествените страсти или да наричате "роб на демоните" нашето човешко естество? Бог нареди нашето естество да бъде свободно и самовластно, а не роб на демоните. Демоните са воини и противници, които се борят против нашето естество, но в нашата воля е всичко: ако се покорим на техния съвет, естествено ще бъдем в техните ръце; ако ли не – те ще бъдат посрамени, а ние ще бъдем сподобени с велики венци. Затова от нас зависи или да им се покорим, или да ги отблъснем. Откъде тази смелост да говорите за две начала: едното добро, а другото зло, и че Бог бил владеел доброто на земята, а противникът бил обладал небесното? Ако това беше така, как Господ ни научи да казваме: "Отче наш, Които си в небесата... да бъде Твоята воля, както на небето, тъй и на земята"? Следователно Бог е Художникът и Създателят на земята и на цялото творение! Кой дявол ви научи да тъпчете светите икони и животворящия кръст и другите свещени утвари, а и със светите Тайни да дръзвате да се причащавате без страх като с прост хляб? Но и християнските храни и пития въобще осквернявате, и когато бъдете изобличени, кълнете се с различни клетви безстрашно и безсрамно. Затова вие сте наистина противници на закона, престъпници на Евангелието,

оскърбители на вярата, заблудители и клетвопрестъпници, тъй като се кълнете и заклинате безсрамно, когато Господ е казал: "Аз пък ви казвам: да се не кълнете никак"! И когато ви изобличат като еретици, тогава се отричате от месалианската вяра и я проклинате като лоша, и себе си препоръчвате със страшни заклинания, като мислите, че съвсем не грешите с това поради съществуващата опасност. Но щом получите някаква малка свобода, пак се връщате на вашата гнусна вяра, както кучетата на своята бълвотина"! Това като говореше преподобният Теодосий, еретиците стояха като безгласни. Като ги видя царят съвсем посрамени, много се зарадва, а с него и целият благочестив събор. И понеже лъжата беше изобличена и злославните ги обзе голям срам, то Лазар разбра своята заблуда и останалите дни от живота си прекара в покаяние. Но скверният Босота и единомисленият му ученик Стефан си останаха окаменели. Затова благочестивият цар заповяда да дамгосат лицата им с нажежени железа и да бъдат изгонени вън от пределите на неговото царство. Така завърши съборът, пожънал бляскава победа, и всеки се завърна у дома си. И този божествен ревнител замина за своето жилище, където прибавяше трудове към

трудовете си. Но невъзможно беше тоя светилник дълго да стои скрит под крина, затова и против желанието му беше поставен на свещник, за да свети на всички с лъчите на учителството и на духовния разум. И както някой извор на планинския връх, от който текат сладки води, привлича всякакви животни към себе си и разхлажда пламъка на тяхната жажда, така и този божествен мъж. След като добре се закрепил в Кефаларската планина, слухът за него се разнесе навсякъде и пролетя по-бързо от птиците, и то не само в България, но и в Сърбия достигна, и в Унгария, и във Влахия, и всред гърците около Несебър. Стичаха се при него такива, които желаят монашески живот. И едни учеше на новоначалие и послушание, други на деятелен подвиг, други на съзерцание, а най-вече да обичат да отсичат своята воля и да нямат желание към нищо от настоящето, а със смела решителност да презират всичко скоропреходно и на дим прилично. Той беше изпълнен с всякакво добродетелно назидание: думата си произнасяше смирено, беше усвоил изискани навици и божествена благодат, а лицето си показваше винаги радостно и душата си изпълнена с веселие. Някой си монах Теодосий, облечен в монашески образ, обаче невежа, никога не потърсил си

наставник учител. И като живееше по своя воля, пазеше въздържание и пост, обикаляше планини и хълмове, за да омаломощава по този начин плътта си. Дяволът го намери във всичко послушен и го блъскаше накъдето си щеше. Като разбра неправилно думите на Евангелието: "Ако някой иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва", започна да приближава градовете и селата и против установените закони учеше жените да напуцат мъжете си и мъжете жените си. И толкова напредна злото, че голям събор жени, юноши и мъже шестваха подире му, той всичките ги беше облякъл в монашески образ и обикаляше с тях писти места и пещери, които Бог не посещава. И представляваха те грозен позор: той събличаше всичките си дрехи и ходеше гол пред тях, и на тях заповядваше да правят същото. И, о, нетърпим срам! Учеше ги не иначе да вървят, а само по неговите стъпки по ред да го следват, защото така били следвали Христа Неговите ученици. И, о, позор, когато се мръкваше, събираха се всички закуп в една къща, без да се боят от Бога и да се срамуват от естеството! И с помощта на демоните мнозина успяваха да склонят на това свое безчиние. Когато злото се много разпространи, узна за него и божественият Теодосий, който изстена из

гълбините на сърцето си, понеже разбра коварството на демона, и отправяше прилежни молитви към Бога за прелъстените. После с духовно намерение повика при себе си прелъстителю и нищо жестоко не му каза нито със заплаха, нито с ярост, а с приятни и тихи думи, които могат да привлекат душата, показва му демоничната заблуда; и не само на него, но и на всички, които като животни го следваха. Той разбра това, като че ли от сън се събуди и позна истината, а също и всички, които следваха неговото скверно учение, и от които някои са живи и досега и поддържат внимателно постничество.

Но прелукавият в злобата си дявол изнамери и друга борба против правата вяра. Както в древността неблагодарният еврейски народ се вдигна против Бога, Който го е сътворил, и първо уби пророците, които са проповядвали идването на Спасителя, а после сложи ръце и на Самия Него и Го осъди на кръстна смърт, поради което Бог им отне Своето достойние – царството, светителството, пророците, помазването, явленията и с една дума всичко по закона и ги предаде на римския народ за разграбване, а оттам те се разсеяха по целия свят и така съществуват до края на света; – така и в ония времена потомството на Корей и

Датан, внуците на древното стълпотворение дръзнаха да се докоснат до Господа Христа и нашата Владичица и божествените храмове и до принасяните от тях безкръвни жертви, и ги унижаваха с безумни думи, които трудно се поддават на писане. Дръзваха да безчестят и свещениците, да се присмиват и на монасите, да вършат и други подобни неща. А причина за цялата тяхна беззаконна дързост беше надеждата им на новопокръстената царица Теодора, която беше от техния еврейски род. Но сбъркаха в своето предприятие, защото тя, бидейки благочестива и православна, никак не приемаше някой да хули православната вяра: вярвайки в Господа Исуса Христа и в Неговата пречиста Майка и във всички светци, тя строеше много манастири и църкви за слава Божия.

Като чу това ревнителят на православието Теодосий, взе със себе си единомравния си Роман, дойде при царя и като го видя насаме, каза му всичкото тяхно неуместно начинание. И толкова го подтикна към ревност, щото той заповяда никак да не се отлага, а веднага да се свика събор; защото царят много почиташе добродетелта на преподобния и с удоволствие възприемаше казаното от него и се стараше във всичко да подражава на неговата ревност.

И не само царя, но и царицата, и патриарха подтикна към същата божествена ревност. Прочее, с царски указ се свика събор в новоизградената палата, където председателстваше царят със синовете си Шишман и Асен, а с тях и патриарх Теодосий, преосвещеният митрополит на Великия Преслав Доротей, Доростолският митрополит Захарий, митрополит Лазар на град Овеч, Ловчанският митрополит Партений, Пловдивският митрополит Мануил, Софийският митрополит Леонтий, бедстващият Мадитски митрополит Яков, епископ Доротей и архимандрит Йоаникий от Великата лавра "Свети Четиридесет мъченици". А от горската пустиня дойдоха с блажени Теодосий тия добродетелни старци: свещеният йеромонах Сава, йеромонах Тимотей, йеромонах Дионисий и множество други монаси. Най-напред с ясен глас изповядаха православната вяра: единородното Слово Божие възприе нашата плът от девическите кърви на пречистата Богоматер и бидейки съвършен Бог, стана и съвършен човек заради нашето спасение. Който не се покланя на възплътения Христос Бог, изписан на икона по човешкото Му естество, и на Неговата пренепорочна Майка, той да бъде проклет и да бъде осъден заедно с неверните! А проклеха и

скверната богомилска ерес, тоест месалианска, също така и новопоявената Варлаамова и Акиндинова, чиито служители и представители осъдиха да бъдат прогонени далеч от своите предели, така щото оттогава България се благоустрои чиста от такива духовни плевели и благочестивата вяра засия повече от слънчевите лъчи. После благоверният цар Иван Александър разследва поменатите хулители с голямо внимание по закона и понеже ги намери виновни, заповяда да бъдат осъдени на смърт. Но от човеколюбие замени смъртта с живот, но за да се научат другите да не хулят, ги осъди да бъдат наказани с някакви наказания. Един от тях, макар и не по желание, а от страх, се разкая и молеше свещения събор да бъде приет в непорочната и чиста наша вяра. И беше приет подир съвещанието и решението на целия събор, огласен и кръстен в името на Отца и Сина и Светия Дух, изповяда Христа за Син Божи и Бог, и беше причислен към безпорочното Христово стадо. По решение на царя, патриарха и целия събор беше написан акт за знание и утвърждение всред бъдещите родове, щото евреин вече да не смее по никакъв повод да дръзва и да хули в каквото и да било истинската и благочестива наша вяра. След като съборът тържествува такава победа, свитъкът беше

подписан с червените царски букви и подпечатан с царския печат в 28-ата година от царуването на Иван Александър и 1360 година от Рождество Христово. И така всеки си отиде в своята страна, като благочестивите много се радваха, а богоборните еретици ги обля нетърпим позор. Така храбрият божествен Теодосий развълнува към божествена ревност царицата, архиереите и цялото църковно изпълнение, и като някакъв военачалник влязъл във война, победил врага и обърнал го в бягство, така и той сияещ се връщаше в своето жилище и изпълни с неизказана радост тамошните постници.

Веднъж по обичая си стоеше с братята на бдение, поощряваше ги към духовни подвизи и им припомняше подвизите и постничеството на древните отци. Тогава братята го попитаха: "Как така, въпреки че Бог е всемогъщ и всички се трудят да изпълняват Неговата воля, а дяволът все пак има възможност да бъде дързък против човешкия род, и то не само против патриарсите, пророците и другите светци по реда им, ами дръзна безсрамно да изкушава и Самия Господ, и то не само веднъж, но и два, и три пъти, както разказва божествената книга на Евангелието? Та дори и досега не ни оставя да починем, като ни бори ден и нощ понякога със сън и леност,

понякога с непослушание и други различни страсти. Научи ни, прочее, как да избегнем неговите изкусно изплетени мрежи!" Като помълча малко, Теодосий отвори устата си и започна тихо да говори: "Братя и отци, дяволът не е получил такава власт да ни има в ръцете си до край. Съвсем не! Но откакто беше свален от небесата поради неговата гордост и прелъсти първия човек, и направи той да бъде изгонен от рая, се нахвърли безпощадно върху цялото човечество - до самия кръст и възкресението на Спасителя - заради безсрамния и несдържан нрав на човеците. Но напоследък Господ Иисус Христос се въплъти от света Дева Богородица заради нас човеците и заради нашето спасение и стана нов Адам, за да върне до първата красота нашата бедност, която наследихме от Адама. И претърпя кръст и смърт, слезе в ада и разруши всичкото мъчителство на врага; и самия дявол направи за посмешище и поругание на цялото човешко естество, и не само за мъжете, но и за жените, и девиците, и младенците. Затова богоотец Давид Му говори: "У врага съвсем не стигна оръжие, и градовете Ти разруши" - тоест неговите начинания и козни. И сега в наша власт е или да възприемаме неговите лукави съвети и заедно с него да се мъчим, или да се противим

на неговите козни и да бъдем с Бога. Защото, щом като силата на врага е потъпкана докрай, тя е съвсем недействена в нежелаетелите, както и всичките му козни. Понеже Господ изпрати Своите стрели, апостолите, и ги разпръсна; умножи мълниите, и ги смути. Тъй като краищата на земята са в Негова ръка и планинските върхове са Негови. Оттук ни дари и власт да настъпваме на змии и скорпии и на всичката сила на врага. Затова не се отпускате, нито пък се плашете от неговите нападения, защото Господ ви помага в борбата и ще ви изведе от неговите мрежи! Само се подвизавайте с цялата си душа и покажете усърдие към всяка добродетел! Защото който сее оскъдно, оскъдно и ще пожъне, както е казал божественият апостол. Нищо да не ви плаши: ни глад, ни жажда, ни голота, ни меч, ни рани, нито друго нещо от скърбите на този свят, защото "страданията на сегашното време не са нищо в сравнение с оная слава, която ще се яви в нас". Помнете нашите древни отци, които прекараха целия си живот в голяма нужда и притеснение, ходеха в овчи и кози кожи, в земни пропасти и пещери, пребивавайки в сълзи, умиление и всегашен плач и очаквайки утешение само от Единия Бог, съвсем лишени от всякакво телесно

удобство и умирайки всеки час! Защото възложиха своята надежда на отварящия ръката Си и насищания всичко живо със Своето благоволение, за да получат неизреченото блаженство, което е приготвено за праведните от векове и родове - ꝛ какво добро усърдие, какво благо произволение! - ꝛ казвайки: "Както еленът жадува за водни потоци, тъй и душата ми, Боже, копнее за Тебе. Жадува нашата душа за силния и живия Бог, кога ще дойдем и ще се явим пред Божието лице. Съзлите ни бяха за нас хляб ден и нощ". Блажени и трижди блажени всички, които се сподобят да се насладят с такива блага! А окаяни и достойни за много сълзи са ония, които се окажат облечени не в сватбени, а в мръсни одежди, които дори ако дръзнат да влязат в блажената светлина, за тях чертогът ще бъде затворен и ще чуят гласа на Жениха отвътре: "Махнете се от Мене, защото не ви познавам!" О, Владично негодувание! Тия са плевелите, за които Господ говори в Евангелието, че ще бъдат изгорени с неугасим огън. А праведните и преподобните, мъчениците и всички светци ще поднесат своите дела като дарове: праведниците и пророците - ꝛ своите трудове за вяра и пророчества; апостолите - ꝛ гонения и изгнания заради въплътения Христос; мъчениците - ꝛ бой,

рани и отсичане на глави; и с една дума, ꝑ всички светци ще поднесат своите дела според писаното: всеки ще понесе своите дела ꝑ или добри, или зли. И няма да има кой да отговаря пред праведния Съдия, защото тогава никой няма да дръзне да отвори устата си. Когато се разклатят небесните сили и земята ще бъде в страх и трепет, кой ще дръзне тогава да отвори уста? Няма да има и нужда тогава да се разпитват, защото тогава телата на всички ще бъдат като огледала пред гледащите, и добрите или зли дела в тях ще бъдат явни. И от целомъдрените и чисти тела ще надничат страдания и подвизи, а от нечистите и скверните ꝑ- нечисти и скверни дела. Какъв срам ще понесат тогава грешниците, колко боязън, колко притеснение ꝑ- уви, когато люти и немилостиви ангели ще разлъчат праведните от грешните, както човек разлъчва овци от кози. Тогава и огнената река ще тече пред съдилището и жестоко ще погълне ония, които се окажат недостойни. Прочее, като знаем това, "нека се очистим от всяка сквернота на плътта и на духа" в този живот, докато имаме време, та там да се явят нашите добрини и да се облечем в слава и чест вместо в срам! Да издигнем ума си към Бога, към духовните видения, към райските хубости,

към вечните обители, към ангелските ликове, към тамошното съществуване! Защото според апостола нашето житие е на небесата, откъдето очакваме Спасителя Господ Иисус Христос, Който ще ни преобрази от нашите мъртви тела в Своята вечна и непреходна слава. Нека си помислим къде са сега душите на праведните и грешните? Как ще бъде явяването на великия наш Бог и Спасител Иисус Христос, при което – както казва Божественото Писание – небесата с шум ще преминат, "стихиите ще пламнат и ще се разрушат, а земята и всички неща по нея ще изгорят". После как ще се свърже отново душата с тялото на всекиго? Какъв ще бъде оня събор, който ще събере всички хора от Адама, та чак до свършека на света? Какво устройство ще получат праведниците в Небесното царство? А какво пък грешниците, изпращани във вечните мъки? С това да се поучаваме денонощно в ума си, с плач и сълзи да изпращаме нашите молитви към всещедрия Бог и няма да ни презре нашият Създател!"

Като говореше на монасите тези и много други слова, довеждаше всички до умиление и плач, понеже забиваше в душите им жилото на усърдието. Мина доста време, измаилтяните плениха цяла Македония, а и на тях там не позволяваха спокойствие без тревоги. Поради

това преподобният пожела отново да се премести. Царят не му позволи да отиде далеч заради преголямата му добродетел, но намери твърде защитена пещера на 20 поприща от Търново и там създадоха най-напред стълба, после красива църква и килии, като царят сам носеше пясък в скута си на три поприща поради стръмнината на мястото, като убеди в това и всички свои велможи, и така Теодосий пак пребиваваше в безмълвие. И се събираха при него множество монаси и различно се наслаждаваха на духовна полза от него. Някой си монах Йов живееше в Жлебските краища и мислеше, че води монашеско житие. Като го видя дяволът във всичко нему покорен, започна да му показва разни фантазии видения – веднъж ще му се яви преобразен в светъл ангел, друг път тъмен и мрачен, какъвто си е. Понякога пък напълаваше килията му с различни светлини и толкова го покори, щото започна да иска от него поклонение, като се именуваше Христос, който бил дошъл за спасение на хората. Но не го остави докрай да загине Божията благост, която желае всички хора да се спасят и да стигнат до познание на истината. Той дойде в пещерата при блажения и му разказа всичко подробно. Блаженият разбра демонското коварство, чуждо на всеки

монашески и християнски чин, настави го много да внимава от коварствата и борбите на демоните, без да се бои от техните мечтания: дали вдигат врява, дали бият, дали хвърлят по стръмното, дали светлини показват, дали заплашват. Така оня монах бе утвърден с думите на светия отец, беше наставен на духовни подвизи и се завърна в своята килия радостен. Божественият Теодосий преживя там три години и ни най-малко не остави своето първо правило. Но човекоубиецът дявол не можа дълго да търпи неговата добродетел, затова търсеше с каква примка да го спъне, за да попречи на добродетелното му житие, и Бог допусна това по Своите Си съдби. Но както стана с Йова и с други добродетелни мъже, така стана и с божествения Теодосий: той се прослави като раб Божий и неговата добродетел стана известна на всички, а лукавият демон човеконенавистник бе посрамен. Случи му се да заболее тежко и в продължение на повече от двадесет месеца тялото му - и без това стопено и изтощено от подвига - толкова се изсуши, че едва ли не се виждаха вътре костите и жилите му. Но и сред тези страдания никак не се ленеше да става от леглото си и да ляга, да се упражнява в непрестанна молитва и съзерцание, да изследва Божествените Писания и да възприема

вложения в тях разум на Божественния Дух. В това положение той пожела да ми пише, като просеше благословение да дойде в Цариград за духовна радост: едно, за да ме види като вселенски патриарх и да получи благословение, друго - като съученик, единомислено с него послужили на общия ни отец, блажения Григорий Синаит, и трето - да получи дара и духовното благословение на светейшата Божия Църква и нейния свещен Синод, както сам казваше в своето писмо. Като получих с радост писмото му, аз си мислех, че съм получил нещо велико и от голяма радост не го скрих, а го докладвах веднага на свещения Синод. И всички го приеха с усърдие като богописани скрижали и му отговорихме по неговата просба от името на Синода и с голямо нетърпение очаквахме неговото пристигане. А този Божий човек като получи патриаршеското писмо, при това предумна и края на живота си, постави вместо себе си за игумен на обителта поменатия Роман, качи се на кораб с четирима свои ученици, сред които бе и Евтимий, и пристигна в Цариград, въпреки че Търновският патриарх никак не беше съгласен. Прочее, видя вселенския патриарх, получи неговото благословение и се изпълни с голяма радост. Патриархът го прие с любов, зачете го както

подобаваше и го нареди да живее с него. Ден и нощ се разпитваха един друг, изследваха божествените канони и дойдоха до правилото, което заповядва да не се помазва никой с великото свето миро освен само при светото кръщение; ако ли пък някой не знае кога е кръстен и няма за това други свидетели, тогава без никакво смущение и съмнение да бъде кръстен. Като прочетоха това правило, блаженият изповяда на светейшия вселенски патриарх, че е сподобен със свето кръщение, но не е сигурен по отношение на помазанието с великото свето миро поради далечното разстояние и недостига на великото миро и молеше добрия пастир да му даде просветителното помазание. Затова Теодосий и учениците му бяха помазани от патриарха, както има обичай да помазва светата Божия Църква.

Но Теодосий винаги обичаше безмълвието (исихията) и не преставаше да моли за това, ето защо патриархът го изпрати в своя манастир "Свети мъченик Мамант" извън столицата, където беше пълно безмълвие, защото се намираще далече от всякакво светско съседство и мълва, място, отдалечено и чуждо на посещение от светски хора, така щото там не се чуваше никакъв човешки глас. Патриархът му

отреди килия в този манастир и му създаде условия да се наслаждава на безмълвие. Блаженият Теодосий прекара там доста време, но недъгът му се засилваше и тялото му се топеше, докато външният човек крайно се изтощи, а славата на душата му цъфтеше според думите на божествения Павел: "Макар външният ни човек и да тлее, но вътрешният... се подновява". Като видя себе си съвсем изнемощял и че ще заминава при Бога, той повика вкупом учениците си и им рече следното... Най-напред заповяда внимателно да пазят благочестивата вяра на апостолската Църква и нейните православни догмати, както сме приели от начало, и нищо нито да прибавяме, нито да отнемаме. Далеч от богомилската, сиреч месалианската ерес и от нечестието на Варлаама и Акиндина, които зле похулиха, като нарекоха създание божествената Христова слава на Таворската планина. Също така да пазят крепко Неговите свети заповеди, защото който внимателно пази тях, той е наистина християнин по име и същност. Освен това да каляват в доброто своята воля и да обичат нестяжателния живот, поста и въздържанието, които имат свойството да приспиват страстите, да укротяват гнева и да прогонват плътските движения и душевния

мрак, или с една дума - Ꞇ изсушават всяка пълтска мокрота и сласт. Но и смъртната памет винаги да имат пред очи и страшното Спасителево изпитание, когато ще съди всички и всекиму ще въздаде според делата. Никога да не изоставят богосъзерцанието, защото е крепко оръжие против вражеските сили. И най-вече да държат с всички сили за любовта, която е върхът на добродетелите и пълнота на всички блага, и да оказват гостоприемство на всички. Да се държат далеч от клеветата, гнева и яростта, злопаметството и завистта, които помрачават душата и я правят чужда на Бога. С тези и още много слова настави своите ученици Божият човек и с това им остави неотемлемо наследство. А те усърдно слушаха всичко това и се обливаха със сълзи, а като узнаха разлъката с добрия си отец, те сладко целуваха ръцете и нозете му. Но той им махна с ръка да мълчат и заповяда да го вдигнат. Те го вдигнаха, той седна и отвори уста, та с всичката си душа изговори Символа на вярата и изповяда всички църковни предания, които светата апостолска Църква предава на верните, и така причасти се с божествените Христови Тайни и пак легна. И веднага цялата килия се изпълни с неизречено благоухание. После видя пришествието на ангели и лицето му чудно

просия и ги показваше с пръст на своите ученици и рече: "Вижте Божието воинство!" И както сладко се взираше в тях, усмихнат предаде духа си в ръцете на Бога, Когото цял живот беше възделял и при Когото отиде да получи награда за дългите си подвизи на 27 ноември 1363 г., в който ден преди доста години се помина и неговият учител, преподобният Григорий Синаит. Патриархът взе със себе си целия църковен причт и архиерейския синод и го погребва в обителта "Свети мъченик Мамант" с всички почести, защото така много го обичаше, както и самия старец и учител Григорий, чиито ученици се сподобиха да бъдат. И понеже всички архиереи чуха ангелско пение във въздуха, когато душата му излизаше от тялото, то решиха, че Теодосий е достоен да бъде причислен към светците и да бъде написано житието му за полза на другите. След като изследвахме всичко това както трябваше, изложихме чудното му житие за полза на мнозина, които желаят да живеят по Бога, та на тях усърдието им да се преумножи, а ние да получим наградата на праведния мъж по неговите молитви и да бъдем съжителни на вечното негово пребивание. Амин!

**[По превод на Ив. Марчевски, В. Търново,
1995, с. 19-42.]**